

ลักษณะและคุณค่าของหอธรรมล้านน่านาน

Characteristics and values of Lanna Nan dhamma hall

พระครูสุธีปัญญากร (เทวินทะ ปณณาวโร)*

Phrakhrusuteepanyakorn (Thewintha Paññavaro)

โสภณ บัวจันทร์**

Sophon Buachan

สว่างจิต ขันดี***

Sawangjit Khantee

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Nakhon Nan Buddhist College Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Email: Phrakhrusuteepanyakorn@gmail.com, Corresponding author: sawangjit897@gmail.com

Received: June 16, 2023

Revised: September 02, 2023

Accepted: September 30, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของหอธรรมล้านน่าน (๒) เพื่อศึกษาลักษณะและคุณค่าของหอธรรมล้านน่าน และ (๓) เพื่อนำเสนอแนวทางการอนุรักษ์หอธรรมล้านน่าน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการพรรณนาเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า หอธรรม เป็นคำเรียกหอพระไตรปิฎกของคนไทยล้านนา เป็นสัญลักษณ์ของการคงอยู่ของพระพุทธศาสนา เป็นที่เก็บรักษาคัมภีร์ใบลานที่จารึกพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า หอธรรมวัดนาเดา ไม่ปรากฏหลักฐานทางการก่อสร้าง มีลักษณะเด่นเป็นอาคารทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีรูปทรงล้านนาประยุกต์ผสมผสานศิลปะลาวและจีน หอธรรมวัดนาปัง สร้าง พ.ศ. ๒๔๐๐ สมัยเจ้าอนันตรวรฤทธิเดช เป็นที่เก็บคัมภีร์ใบลานอักษรล้านนาและตัวเมืองในคัมภีร์ใบลาน หอธรรมวัดหัวข่วง สร้าง พ.ศ. ๒๔๒๖ โดยเจ้าอนันตรวรฤทธิเดช เพื่อเป็นพุทธบูชา ด้านลักษณะและคุณค่า หอธรรมล้านน่านมีลักษณะทั่วไป ๖ อย่าง คือ (๑) ลายกนกล้านนา (๒) ลายพันธุ์พฤกษา (๓) ลายดอก (๔) ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ (๕) ลายเทพพนม และ (๖) ลายนาค

* อาจารย์หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Nakhon Nan Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

** อาจารย์หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Nakhon Nan Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

*** นักวิจัย พุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ลักษณะหอธรรมวัดนาเตา เป็นสถาปัตยกรรมชั้นเดียว ก่ออิฐถือปูนในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส วัดนาปาง เป็นสถาปัตยกรรมชั้นเดียวใต้ถุนสูง ในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส วัดหัวข่วง เป็นสถาปัตยกรรม ๒ ชั้น ในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส ชั้นล่างก่ออิฐ ชั้นบนเครื่องไม้

คุณค่าของหอธรรมล้านนาล้าน มี ๖ ด้าน คือ (๑) ด้านประวัติศาสตร์ (๒) ด้านคติความเชื่อในพระพุทธศาสนา (๓) ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี (๔) ด้านศิลปะสถาปัตยกรรม (๕) ด้านสุนทรียะ และ (๖) ด้านงานช่างฝีมือท้องถิ่น แนวทางการอนุรักษ์หอธรรมล้านนาล้าน ๔ แนวทาง ได้แก่ การสร้างความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์โบราณสถานในพื้นที่วัดแก่พระภิกษุและผู้ดูแลวัด การให้ความรู้ความเข้าใจทางด้านศิลปกรรมและแนวคิดในการบูรณะปฏิสังขรณ์กับพระภิกษุและเจ้าหน้าที่กรมศิลปากร การให้ความรู้ความเข้าใจทางด้านศิลปกรรมและแนวคิดในการฟื้นฟูกับพระภิกษุและเจ้าหน้าที่กรมศิลปากร และการทำบทบาทหน้าที่ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ด้านการดูแลรักษาทำนุบำรุงพุทธสถานในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการดูแลโบราณสถานภายในวัด

คำสำคัญ: คุณค่า; หอธรรม; หอธรรมล้านนาล้าน

Abstract

The objectives of this article were (1) to study the history of the Lanna Nan Dhamma Hall, (2) to study the characteristics and values of the Lanna Nan Dhamma Hall and (3) to present a guideline for conservation of the Lanna Nan Dharma Hall. This research was qualitative research, analyzing data by content descriptive method. This research was found that: Dhamma Hall was a term for the Tipitaka Hall of Lanna Thai people as a symbol of the existence of Buddhism. It was a place where palm-leaf manuscripts were stored that engraved the teachings of the Lord Buddha. Na Tao Temple's Dhamma Hall was a remarkable construction that blended Lanna, Lao, and Chinese artistic styles. It featured a square-shaped building, although its construction remains unidentified. Na Pang Temple's Dhamma Hall was constructed in 1857 during the reign of Chao Ananta Worarithdej. it preserved the Lanna script, and the letters in the Na Pang script were considered the most exquisite in the northern region. And the last, Hua Khuang Temple's Dhamma Hall was constructed in 1883 under the patronage of Chao Ananta Worarithdej as a Buddhist altar. The Lanna Nan Dhamma Hall had 6 general characteristics: (1) Lanna Kanok pattern (2) plant ornaments pattern (3) Flower patterns (4) Phum Khao Bin pattern (5) Thep Nom pattern and (6) The Naga pattern. Characteristics of the Lanna Nan Dharma Hall located in Na Tao temple was distinguished by its one-story architecture constructed with bricks and cement. It followed a square

layout design. Similarly, it found in the Na Pang temple exhibited one-story architecture, but with a high basement. It also followed a square layout design. In contrast, the Lanna Nan Dharma Hall located within the Hua Khuang temple showcased a two-story architecture with a square layout. The lower level was constructed with bricks, while the upper level was made of wood. It had 6 aspects of general value: (1) Historical (2) beliefs in Buddhism (3) traditions (4) Architectural (5) Aesthetic and (6) the value of local crafts-manship the Dhamma Hall was the center of craftsmanship Guidelines for conservation of the Lanna Nan Dharma Hall in 4 aspects, namely creating knowledge and understanding of the preservation of ancient sites in the temple area for monks and temple administrators, giving knowledge and understanding of fine arts and concepts of restoration to monks and staff of the Fine Arts Department, giving knowledge and understanding of fine arts and concepts of rehabilitation to monks and staff of the Fine Arts Department, and the roles and responsibilities of the National Office of Buddhism and the Sangha Act on the preservation and maintenance of Buddhist places in relation to the maintenance of ancient sites within the temple.

Keywords: Values; Dhamma hall; Lanna Nan Dhamma Hall

บทนำ

ถาวรวัตถุที่สร้างขึ้นเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาแด่พระพุทธเจ้าและเพื่อเป็นการดำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนา จึงเกิดมีงานศิลปะที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาที่สร้างขึ้นอย่างประณีตงดงาม จนกลายเป็นศิลปวัฒนธรรมประจำชาติไทย อีกทั้งมีจารีตประเพณีที่ถูกสร้างสรรค์ไว้โดยบรรพบุรุษอย่างมีแบบแผนและสวยงาม พุทธศิลปกรรมเป็นส่วนหนึ่งอันเป็นผลงานทางวัฒนธรรมของชาวไทยที่มีความหลากหลายและแตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น จนกระทั่งถึงชนบทรอบนิคมประเพณี วิถีชีวิต ความเชื่อ ภาษาพูด ภาษาเขียน การแต่งกายและอาหาร นับเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น^๑ แสดงให้เห็นถึงค่านิยม ความเชื่อ ศาสนา ความเป็นอยู่ ตลอดจนสภาพแวดล้อมของผู้คนในแต่ละท้องถิ่นของประเทศไทยซึ่งมีพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานเป็นมรดกตกทอดอันทรงคุณค่าที่บรรพบุรุษได้สร้างสมความรู้ที่แฝงไปด้วยภูมิปัญญา และถ่ายทอดสู่ศาสนทายาท ผู้คน กลุ่ม ชุมชน สืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ปรากฏมาจนถึงปัจจุบัน^๒

^๑ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, *วัฒนธรรมวิถีชีวิตและภูมิปัญญา*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๕๘), หน้า ๑๖.

^๒ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, *วัฒนธรรมวิถีชีวิตและภูมิปัญญา*, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗) จำกัด, ๒๕๕๙), หน้า ๑๔-๑๕.

เมื่อพระพุทธศาสนาตั้งมั่นและเจริญแล้วย่อมมีอิทธิพลต่อชนกลุ่มต่าง ๆ โดยเฉพาะดินแดนล้านนา (ภาคเหนือตอนบน) รับเอาพระพุทธศาสนาเป็นแนวที่มีอิทธิพลครอบคลุมวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในล้านนาในทุก ๆ ด้าน ทำให้เกิดการพัฒนาศิลปกรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาประกอบด้วยการพัฒนากายภาพและสิ่งแวดล้อม เป็นการพัฒนาลักษณะที่เกื้อหนุนเองตามธรรมชาติ และที่มนุษย์สร้างขึ้นไม่ให้เสื่อมโทรมและเสียหาย แต่ให้มันมีใช้และดำรงอยู่อย่างมีประสิทธิภาพ การพัฒนาด้านนี้จึงเน้นไปที่การพัฒนาคนเป็นหลัก ซึ่งจะต้องพัฒนาไปพร้อม ๆ กันทั้ง ๓ ด้าน คือ (๑) ด้านพฤติกรรมและวิถีการใช้ชีวิต ตลอดจนการทำมาหากิน (ศิลป) (๒) ด้านจิตใจ ได้แก่การพัฒนาจิตใจให้เข้มแข็ง มั่นคง มีคุณธรรมและมีความสงบ (สมาธิ) และ (๓) ด้านปัญญา การพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ แนวความคิด ทศนคติ และค่านิยม เพื่อให้รู้จักสิ่งต่าง ๆ และรู้ว่าควรปฏิบัติตนต่อสิ่งนั้นอย่างไร (ปัญญา) สำหรับด้านวัฒนธรรมคือสิ่งที่แสดงออกให้เห็นถึงพระพุทธศาสนาเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ด้วยการแสดงออกทางวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมก่อนเป็นอันดับแรก ซึ่งเป็นผลจากการสร้างสรรค์ของบรรพบุรุษสั่งสมอบรมมาก่อนแล้วเกิดการถ่ายทอดแก่ชนรุ่นหลังสืบเนื่องมาเป็นยาวนาน จนกลายเป็นมรดกและเป็นสมบัติอันล้ำค่าของสังคมล้านนา เช่น มรดกทางวัฒนธรรมด้านรูปธรรม ซึ่งได้แก่ศิลปกรรมด้านต่าง ๆ เป็นผลงานสร้างสรรค์ของบรรพบุรุษที่ถ่ายทอดออกมาให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรม ไม่ว่าจะเป็นด้านสถาปัตยกรรม เช่น โบสถ์ วิหาร สถูป เจดีย์ ตลอดจนทางด้านการสื่อสารด้วยภาษาพูดและภาษาเขียนเป็นต้น จึงจัดเป็นมรดกอันล้ำค่าแฝงด้วยหลักคำสอนลงในงานศิลปกรรมต่าง ๆ โดยมุ่งเน้นไปทางด้านจิตใจ เนื่องด้วยคนล้านนานับถือพระพุทธศาสนาช้านาน ทำให้วิถีการดำเนินชีวิตของคนในล้านนาผูกพันกับพระพุทธศาสนาแทรกอยู่ในแนวคิดและความเชื่อได้หล่อหลอมชีวิตจิตใจ ตลอดจนลักษณะนิสัยของคนล้านนาให้เป็นผู้มีเหตุมีผล มีจิตใจกว้างขวาง เจรจาอ่อนน้อม ชอบเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปัน พร้อมทั้งจะบริจาคให้ความช่วยเหลือ ให้ความเป็นมิตรเข้ากับผู้อื่นได้ง่าย ร่าเริงแจ่มใส รวมทั้งมีค่านิยมที่ดีงามในเรื่องความกตัญญู กตเวทิตะ การเคารพผู้หลักผู้ใหญ่ การรู้จักพอ นอกจากนี้ประเพณีต่าง ๆ ตลอดจนเทศกาลประจำปี ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งเสียชีวิต ก็ล้วนเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น ซึ่งนอกจากจะเป็นเครื่องผูกพันจิตใจให้ชาวพุทธเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้ว ประเพณีเหล่านี้ยังมีส่วนโน้มน้าวจิตใจของผู้ปฏิบัติให้รู้จักเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และมีเมตตาธรรม ทั้งหมดได้ถูกถ่ายทอดลงในงานพุทธศิลป์ทั้งสิ้น

หอธรรมล้านนาซึ่งถูกสร้างสรรค์ขึ้นไว้สำหรับบรรพบุรุษไตรปิฎก ส่วนมากเป็นคัมภีร์ใบลานอักษรล้านนา ถือว่าเป็นผลงานด้านวรรณกรรมและพุทธศิลป์ที่บ่งบอกความเป็นชาติที่มีอารยธรรมเก่าแก่มาช้านาน จนกลายเป็นรากฐานขององค์ความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญา และเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมอันงดงามที่มีลักษณะเด่นชัด นับเป็นสิ่งที่มีความค่า คงไว้ซึ่งความภาคภูมิใจและควรแก่การอนุรักษ์ไว้ให้ยั่งยืน ปัจจุบันทางฝ่ายบ้านเมืองมีนโยบายในการอนุรักษ์ ฟื้นฟูและเผยแพร่มรดกทางวัฒนธรรมของไทย เพื่อให้คนไทยทุกคนได้เรียนรู้และเข้าใจในประวัติศาสตร์ หลักการดำเนินชีวิตตามธรรมชาติ โดยมุ่งเน้นการปลูกฝังค่านิยมความเป็นไทยพุทธแก่นุชนรุ่นหลัง เพื่อสร้างสรรค์ให้สังคมไทยพุทธมีความ

เข้มแข็งทางวัฒนธรรมให้มีชื่อเสียงโดดเด่นเป็นที่รู้จักไปทั่วโลก และมีหน้าที่ในการทำนุบำรุงอนุรักษ์และ
หวงแหนในมรดกศิลปวัฒนธรรมทางภูมิปัญญาอันล้ำค่านี้ให้ดำรงอยู่คู่ชาติไทยสืบไป เพื่อสืบทอดเป็นมรดก
สู่ลูกหลานไทยต่อไปในวันหน้าตลอดจนการพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มต่อการท่องเที่ยวของไทย
เมืองเก่าให้ขยายตัวเจริญรุ่งเรืองตลอดไป ทั้งนี้ นอกจากการเผยแพร่ความรู้และความเข้าใจในวัฒนธรรม
ที่ทรงคุณค่าของผู้คนในล้านนาแล้ว ยังมีความต้องการเพื่อส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่
ถูกต้องดีงาม ให้ประชาชนทั่วไปได้รับรู้และตระหนักถึงความสำคัญของวัฒนธรรมไทยล้านนาอีกด้วย^๓

จังหวัดน่าน ในปัจจุบันยังคงปรากฏสถาปัตยกรรมทางด้านศาสนาที่ทรงคุณค่าอยู่มาก ดังจะเห็น
ได้ว่าตามวัดต่าง ๆ ยังคงมีศาสนสถานโบราณล้านนาที่สะท้อนให้เห็นรูปแบบของงานศิลปกรรม ดังเช่น
หอไตร มีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไป ได้แก่ หอพระมณฑปยธรรม หอพระธรรม เรือนธรรม หอธรรมปิฎก
พระ^๔ หอธรรมเหล่านี้ ล้วนมีที่มาจากสิ่งเดียวกันคือ “พระไตรปิฎก” ซึ่งหมายถึงพระธรรมคำสอนของ
พระพุทธเจ้า ดังนั้น หอธรรมจึงเป็นสถานที่สำหรับเก็บพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้านั่นเอง อาศัย
พระพุทธพจน์ที่ตรัสถึงความสำคัญของพระธรรม ในฐานะเป็นศาสดาแทนพระองค์ภายหลังจากที่ทรง
เสด็จดับขันธปรินิพพาน ดังข้อความว่า “ธรรมและวินัยอันใด เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่พวกเธอ
ธรรมและวินัยอันนั้น จักเป็นศาสดาของพวกเธอ โดยกาลล่วงไปแห่งเรา”^๕ พระพุทธพจน์ข้างต้นนั้น
นำมาซึ่งความเคารพยำเกรงอย่างสูงสุดต่อพระธรรมคำสั่งสอนของชาวพุทธ จนก่อให้เกิดประเพณีสำคัญ
หลายอย่าง ในจังหวัดน่านนั้นมีประเพณีอย่างหนึ่งที่สืบเนื่องมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้ คือ ประเพณีการ
สร้างหอธรรมหรือหอพระไตรปิฎกอันเป็นสถานที่สำหรับเก็บคัมภีร์พระไตรปิฎกและคัมภีร์ไบลานต่าง ๆ
รวมไปถึงการสร้างหีบธรรมหรือหีบใส่พระธรรมถวายทานไว้กับพุทธศาสนา หอธรรมจึงเป็นสถานที่
หวงห้าม เพราะถือว่าเป็นพระคัมภีร์สำคัญที่ได้รับการจารและตรวจชำระแล้ว จึงเป็นสิ่งควรค่าแก่การ
เคารพบูชาอย่างยิ่ง

จากหลักฐานเกี่ยวกับการสร้างหอธรรมครั้งแรกในสมัยพระเจ้าติโลกราช (พ.ศ. ๑๘๘๔-๒๐๓๐)
เมื่อสร้างเสร็จแล้ว มักมีประเพณีถวายหอธรรมพร้อมสิ่งของมีค่าต่าง ๆ เช่น ที่ดิน ผู้คน ไว้กับวัด เรียกว่า
“การเวนทาน”^๖ การสร้างหอธรรมนั้น ชาวล้านนาเชื่อกันว่าได้ผลานิสงส์ผลบุญมากเทียบเท่ากับการที่
พระพุทธเจ้าทรงสร้างพระบรมโพธิสมภารเป็นโพธิสัตว์ นอกจากนั้นการสร้างหอธรรมมีวัตถุประสงค์เพื่อ

^๓ ก่องแก้ว วีระประจักษ์, “สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ เล่มที่ ๓๐ เรื่องที่ ๒”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:
<https://www.saranukromthai.or.th/sub/book/book.php?book=๓๐&chap=๕&page=t๓๐-๕-infodetail๐๑.html> [๑๘ กรกฎาคม ๒๕๖๔].

^๔ จักรพงษ์ คำบุญเรือง, “สถาปัตยกรรมล้านนาที่หอไตรวัดบ้านหลุก”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://www.chiangmainews.co.th/page/archives/๑๑๖๐๗๘๖> [๑๘ มกราคม ๒๕๖๔].

^๕ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

^๖ ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี และคณะ, “ไม่เห็นคุณค่าก็กลายเป็นถังขยะ : บทวิเคราะห์คุณค่าหอไตรล้านนา”, วารสาร
ดำรงวิชาการ, ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๘), หน้า ๑๑-๔๒.

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพภาคสนาม ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม-พฤศจิกายน ๒๕๖๕ ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกหอธรรมที่ยังคงสภาพความเป็นหอธรรมล้านน่านาน จำนวน ๓ วัด ได้แก่ หอธรรมวัดนาเตา ตำบลศรีสะเกษ อำเภอนาน้อย หอธรรมวัดนาปัง ตำบลนาปัง อำเภอภูเพียง และหอธรรมวัดหัวข่วง ตำบลในเวียง อำเภอเมืองน่าน โดยรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาจากเอกสารและตำราวิชาการ รวมถึงศึกษาสภาพปัญหาโดยการลงพื้นที่สำรวจและสอบถามผู้เกี่ยวข้อง นำผลการศึกษามาวิเคราะห์สังเคราะห์และตีความ พร้อมนำเสนอในรูปแบบพรรณนาความหลังจากนั้นนำเสนอแนวทางการอนุรักษ์หอธรรมล้านน่านาน แล้วจึงสรุปผลการวิจัยและเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยในครั้งต่อไป

ประเด็นที่ค้นพบจากการวิจัย

ลักษณะของหอธรรมน่านมีความโดดเด่นมีลักษณะเฉพาะ ๖ อย่าง ได้แก่

๑) ลักษณะลายกนกล้านนา

ลายกนกล้านนาเป็นต้นแบบของลวดลายอื่น ๆ พลิกแพลงผูกลายได้หลากหลายรูปแบบมักจะผูกเขียนอยู่ในรูปสามเหลี่ยมมุมฉาก และอยู่ในกรอบสี่เหลี่ยม ลวดลายแบบหมีย่นต์ที่พบมากที่สุด โดยมีส่วนประกอบสำคัญของลายที่พบบ่อยที่สุด ๒ ส่วน คือ จุดกึ่งกลางของลวดลายทำเป็นลายดอกชนิดต่าง ๆ และองค์ประกอบของลวดลายที่แยกจากลายดอกตรงกลางออกทั้งสองข้าง โดยใช้เถาหรือก้านเป็นตัวเชื่อม ส่วนลายกนกล้านนาที่พบในล้านนาโดยทั่วไป มักเป็นลายกนกที่มีหัวม้วนโค้งเกือบเป็นเลขหนึ่งไทย มีรอยบากที่หัวกนกและวงโค้ง ไม่มียอดแหลมเป็นเปลว เช่น ที่กรอบซุ้มจรนาคเจดีย์วัดมหาพล (กุฎ) จังหวัดลำพูน ที่มีอายุย้อนกลับไปได้ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ลายผักกูดหรือผักกาดก็เรียก ในพุทธศตวรรษที่ ๒๐ พบว่ากนกล้านนามีวงโค้งที่เพรียวบางมากขึ้น เช่น งานประดับที่เจดีย์วัดอัมโหรหรือเจดีย์แปดเหลี่ยม วัดสะตือเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ต่อมากนกที่วัดเจ็ดยอด จังหวัดเชียงใหม่ ในปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ได้เพิ่มความพลิ้วไหว บอบบางมากยิ่งขึ้น หัวกนกก็สลับปลายแหลมพลิ้วไปมา ผสมกับลายเครือเถาจนกลายเป็นลักษณะใบไม้ รอยบากที่แต่เดิมเกิดจากการขมวดหัวกลายเป็นการบากร่องวงโค้ง นั้นทำให้คล้ายกับภาพเขียนบนเครื่องถ้วยจีนมากขึ้น^๔ ในพุทธศตวรรษที่ ๒๐ พบว่ากนกล้านนามีวงโค้งที่เพรียวบางมากขึ้น เช่น งานประดับที่เจดีย์วัดอัมโหรหรือเจดีย์แปดเหลี่ยม วัดสะตือเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ต่อมากนกที่วัดเจ็ดยอด จังหวัดเชียงใหม่ ในปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ได้เพิ่มความพลิ้วไหว บอบบางมากยิ่งขึ้น หัวกนกก็สลับปลายแหลมพลิ้วไปมา ผสมกับลายเครือเถาจนกลายเป็นลักษณะใบไม้ รอยบากที่แต่เดิมเกิดจากการขมวดหัวกลายเป็นการบากร่องวงโค้ง นั้นทำให้คล้ายกับภาพเขียนบนเครื่องถ้วยจีนมากขึ้น ต่อมาในปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๓ กนกล้านนาเน้นหัวกนกให้ใหญ่ขึ้น มีรอยหยักมากขึ้น โดยเฉพาะที่ส่วน

^๔ มารุต อมรานนท์, “การศึกษาจิตรกรรมฝาผนังในจังหวัดชลบุรี”, รายงานการวิจัย, (มูลนิธิ เจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน, ๒๕๓๐-๒๕๓๑), หน้า ๑๘๓.

ด้านหน้า และปลายค่อนข้างยาวสลับปลิวมากขึ้นเช่นกัน โดยรับอิทธิพลศิลปะพม่า หลังพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ที่ล้านนารับอิทธิพลศิลปะรัตนโกสินทร์ พบลายกนกเปลวเพลิงและลายกนกสามตัวแบบกรุงเทพฯ ในล้านนามากขึ้น และส่งอิทธิพลต่องานศิลปะล้านนาเพิ่มมากขึ้นในสมัยต่อมา^๙

๒) ลักษณะลายพันธุ์พฤกษา

ลายพันธุ์พฤกษาเป็นการเลียนแบบลักษณะพันธุ์ไม้ ดอกไม้ที่พบเห็นในธรรมชาติ มักเป็นลวดลายประเภทลายเครือเถาลายช่อดอกไม้ สำหรับลายเครือเถา เป็นลายของกิ่ง ก้านและใบ ที่เกาะเกี่ยวกระหวัดรัดกันเป็นเครือเป็นเถาเต็มพื้นที่เน้นที่ก้านและใบ ไม่เน้นดอก ต่างกับลายช่อดอกไม้ที่เน้นดอกไม้ขนาดใหญ่ในตอนกลางของลาย ในกลุ่มนี้ ทางล้านนาก็มักเรียกว่าลายเครือเถา ได้จัดลวดลายที่เรียกลายเครือเถา ลายก้านขด ลายกาบหมากและลายผักกูดเข้าไว้ด้วยกันการแกะสลักลวดลายใดลวดลายหนึ่งหรือผสมกัน และไม่มีลายดอกอยู่เลย หรือมีเพียงดอก ๆ เดียวอยู่ตรงกลาง แต่เน้นที่ก้านลายและใบ รวมทั้งมีรัดก้านเป็นแห่ง ๆ เช่นเดียวกัน ตัวก้านจะพันเกี่ยวกันคล้องจองต่อเนื่องอย่างแยบยล ก้านลายใหญ่เข้ระง่อนทำให้ดูเหมือนซ้อนกันหลายชั้น และมักแยกออกเป็นใบเลย ช่อใบมักโค้งงอแบบผักกูด เนื่องจากมีรัดก้านซึ่งทำให้ส่วนนั้นคอดลง ส่วนถัดไปจึงสามารถแผ่อกได้เน้นที่ก้านและใบโดยทำให้ใหญ่และซ้อนกันหลายชั้น และไม่มีลายกระหนกตัวเหงาอยู่เลย ในต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ลายพันธุ์พฤกษาเป็นที่นิยมของช่างปูนปั้นล้านนาอย่างมาก ผลงานอันโดดเด่นที่ปรากฏขึ้นในระยะเวลาดังกล่าว ได้แก่ ปูนปั้นประดับเจดีย์วิหาร วัดเจ็ดยอด จังหวัดเชียงใหม่ ฝีมือช่างสมัยพญาติโลกราช ได้รับอิทธิพลจากศิลปะจีน โดยเฉพาะลวดลายที่ปรากฏในเครื่องถ้วยจีน สมัยราชวงศ์หยวน (พ.ศ. ๑๘๖๒ – ๑๙๑๑) และราชวงศ์หมิง (พ.ศ. ๑๙๑๑ – ๒๑๘๗) ได้แก่ ลายช่อดอกบัว ช่อดอกโบตันและช่อดอกเบญจมาศ ภายหลังเรียกลายประเภทนี้ว่า “ลายเครือล้านนา” ส่วนในจังหวัดน่านพบที่วัดหัวข่วง

๓) ลักษณะลายดอก

ลายดอกปรากฏมาตั้งแต่สมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ที่เจดีย์วัดป่าสัก เชียงแสน จังหวัดเชียงราย และพบเรื่อยมากระทั่งในพุทธศตวรรษที่ ๒๑ เช่น ลายดอกบัว ลายดอกโบตัน เป็นต้น ดอกบัวเป็นดอกไม้ชั้นสูงและดอกไม้ประจำฤดูร้อนของจีน เป็นดอกไม้มงคลหนึ่งในแปดอย่างบนรอยพระพุทธรูป และมักใช้แสดงความหมายของสวรรค์ ส่วนดอกโบตันที่มีกลีบแบนอยู่รอบไส้วงกลม มีกลีบห้อยลงมาด้านล่างเป็นดอกไม้มงคลประจำฤดูใบไม้ผลิของจีน เป็นสัญลักษณ์ของความสว่างงาม ความโดดเด่นความเป็นเลิศทั้งทางความงามและความสามารถ ร่ำรวยมั่งคั่ง

ในพุทธศตวรรษที่ ๒๒ ลายดอกไม้จะเน้นลายดอกบัวบาน ในพุทธศตวรรษที่ ๒๓ ลายดอกบัวบานได้รับความนิยมมากขึ้นไปอีก พบในส่วนของหน้ากระดานเป็นส่วนใหญ่ ที่สำคัญมีลักษณะเป็นดอกบัวประดิษฐ์มากขึ้นคล้ายลายช่อทรงพุ่มของศิลปะอยุธยาตอนปลาย นอกจากนี้ในพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ถึง

^๙ สันติ เล็กสุขุม, ลวดลายปูนปั้นแบบอยุธยาตอนปลาย (พ.ศ. ๒๕๓๒-๒๕๓๐), (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิ เจมส์ ทอมป์สัน, ๒๕๓๒), หน้า ๗๑.

ครั้งแรกของพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ยังมีลายดอกบัวตูมที่ได้รับอิทธิพลศิลปะรัตนโกสินทร์คล้ายลายใบเทศ ลายลักษณะนี้พบในพม่าเช่นกัน

๔) ลักษณะลายพุ่มข้าวบิณฑ์

ลายพุ่มข้าวบิณฑ์เป็นลายสมัยอยุธยาตอนปลาย ต่อมาได้พัฒนาเป็นลายสำคัญในสมัยรัตนโกสินทร์ แพร่เข้ามาล้านนาในพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ลายพุ่มข้าวบิณฑ์มาจากลายพุ่มที่ทำด้วยดอกไม้สด ภายในบรรจุ ข้าวสุกและอาหารหวานคาว ตอนบนและล่างของลายเขียนเป็นรูปกระจังใบเทศรอบนอกประกอบด้วย แข็งสิงห์ต่อ ๆ กัน เช่น ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ที่วิหารโคมคำ วัดพระธาตุเสด็จ จังหวัดลำปาง เป็นต้น ลายพุ่ม ข้าวบิณฑ์ ทางล้านนามักเป็นลายที่มีรูปทรงของพุ่มพนมดอกไม้ที่จัดไว้บนพาน โดยมีกรวยใบตองประดับ ด้วยดอกไม้เช่นเดียวกับทรงพานข้าวบิณฑ์ จึงมีรูปร่างสี่เหลี่ยมตั้งบนมุม มุมบนแหลมยาวกว่า

๕) ลักษณะลายเทพพนม

ลายเทพพนม เป็นลวดลายเทวดาประนม มือ มักเป็นเทวดาครึ่งองค์ในกรอรูปสี่เหลี่ยมขนม เปียกปูน ปรากฏมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยและอยุธยา ลายเทพพนมนี้พบที่หน้าบันวิหารในจังหวัดน่านเป็น จำนวนมาก ได้รับอิทธิพล จากลายเทพพนมของกรุงเทพฯ

๖) ลักษณะลายนาค

ลายนาค เป็นลายที่กะสลักให้เหมือนตัวพญานาคหรือ งู ขดเกี่ยวพันกันและมีเศียรและหาง เท่าที่ พบเศียรนาคไม่สลักให้เหมือนนาคอย่างที่เป็นรูปปั้นที่อยู่ตามวัดต่าง ๆ แต่มีเค้าโครงคล้ายกัน เศียรนาคออกแบบให้เป็นกระหนกหงาสามตัวแทน สำหรับหางของนาคมีลักษณะเป็นกระหนกหงา สามตัวเช่นกัน แต่ไม่เน้นเท่าเศียร นาคยังอาจหมายถึงน้ำที่อุดมสมบูรณ์อีกด้วย

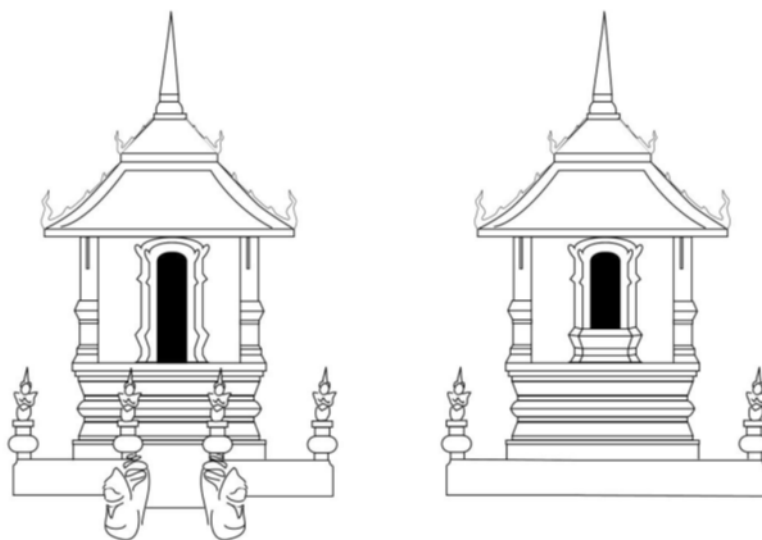
ลักษณะของหอธรรม วัดนาเตา

ลักษณะสถาปัตยกรรม หอธรรมวัดนาเตาเป็นชั้นเดียว ก่ออิฐถือปูนในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีกำแพง แก้วล้อมรอบ ประตูทางเข้าอยู่ทางทิศตะวันตกของกำแพงแก้ว มีปูนปั้นรูปนาคแบบพื้นเมืองอยู่ที่ประตู ทางเข้าตัวหอธรรม ยกพื้นสูงประมาณ ๔ เมตร โดยวิธีถมดินอัดแน่นไว้ภายใน แล้วตั้งเสาที่มุมทั้งสี่ก่อน ก่ออิฐขึ้นเป็นผนังไปถึงโครงสร้างหลังคา ฐานก่ออิฐเป็นฐานเชิงสี่เหลี่ยมสูง ๒ เมตร ในตอนล่าง ต่อด้วย ฐานบัว ท้องไม้ลูกแก้วอกไก่ สูง ๒ เมตร ในตอนบน รวม ๔ เมตร เสาแต่งบัวคว่ำลูกแก้วอกไก่ ๒ ชั้น ตอนบนแต่งบัวหงายมีคันทวย ๓ ตัวต่อเสา ๑ ต้น กลางผนังด้านทิศตะวันตกมีประตูทางเข้า ไม่มีบันได ถาวร ประตูแต่งซุ้มโค้งปลายแหลมซ้อน ๓ ชั้น ตัวซุ้มเป็นตัวหงาและนาค ด้านข้างประตูยังมีคันทวย ข้างละ ๑ ตัว ผนังด้านอื่นเป็นช่องหน้าต่างขนาดเล็ก แต่งซุ้มลือกับซุ้มประตู หลังคาแบบปั้นหย่า ที่ครอบ บันหย่าเล็กในส่วนยอดอีกชั้นหนึ่ง มองไม่เห็นคอสอง กลางสันหลังคาเป็นปลียอดทรงกรวย และฉัตรตอน บนสุด หลังคาเดิมมุงด้วยกระเบื้องกระดานชนวน ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นกระเบื้องดินขอ^{๑๐}

^{๑๐} พระใบฎีกาปิยะ จิระมโน, เอกสารประวัติวัดนาเตา, (ม.ป.ท.: ม.ป.พ., ๒๕๕๙), (เอกสารอัดสำเนา).

รูปที่ ๑ วัดนาเตา ต.ศรีสะเกษ อ.น่าน้อย จ.น่าน, พระครูสุธีปัญญากร, ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๕.

ภาพที่ ๑ ลายเส้นด้านหน้าหอธรรมวัดนาเตา ภาพที่ ๒ ลายเส้นด้านข้างทางทิศเหนือหอธรรมวัดนาเตา
(โดยพระใบฎีกานันทวัช จรณธมโม วัดเชียงของ อ.น่าน้อย จ.น่าน)

ลักษณะของหอธรรม วัดนาปัง

สถาปัตยกรรมหอธรรมวัดนาปัง ลักษณะหอธรรมวัดนาปังเป็นอาคารชั้นเดียวได้ถุนสูงในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส หลังคาทรงโรง ไม่เห็นคอสอง ชั้นล่างเป็นเสาก่ออิฐ ตั้งบนฐานเขียงตอนล่างและฐานบัวคว่ำ สูงรวมประมาณ ๔๐ ซม. ข้างในปูกระเบื้องดินเผาแปดเหลี่ยมแบบโบราณ เสาปูนมีทั้งหมด ๑๖ ต้น โดยวางให้เสาคู่กลางกว้างกว่าเสาคู่นอกชั้นบนเป็นเครื่องไม้ สร้างทึบ ไม่มีระเบียง ตัวอาคารวางบนคานที่ก่อเสา

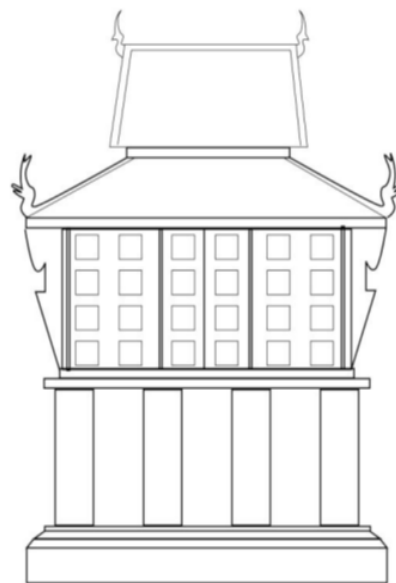
ครอบไว้ มีประตูทางเข้าด้านหน้าทางทิศใต้ ผนังด้านอื่นเป็นหน้าต่าง ด้านละ ๑ ช่อง ผนังแต่งเป็นช่อง ลูกฟัก ประตูหน้าต่างมีกรอบด้านบนและด้านล่างเป็นไม้ฉลุลูรูปวงโค้ง บานประตูหน้าต่างเขียนภาพเทวดา ยืนพนมมือ คันทวยเป็นไม้ยาวตีขึ้นจากส่วนล่างของตัวห้องเก็บธรรม ขึ้นไปรับหลังคาปีกนกโครงสร้าง หลังคาเป็นไม้ ใช้วิธีเข้าไม้แบบสอดไม้ทั้งหมด ทรงโรง มุงด้วยกระเบื้องดินขอ

รูปที่ ๒ วัดนาปัง ต.นาปัง อ.ภูเพียง จ.น่าน, พระครูสุธีปัญญากร, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๕.

ภาพที่ ๓ ลายเส้นด้านหน้าหอธรรมวัดนาปัง

ภาพที่ ๔ ลายเส้นด้านหลังหอธรรมวัดนาปัง

(โดยพระใบฎีกานันทวัช จรณธมโม วัดเชียงของ อ.น่าน้อย จ.น่าน)

ลักษณะของหอธรรม วัดหัวข่วง

สถาปัตยกรรมหอธรรม ลักษณะหอธรรมวัดหัวข่วงเป็นหอธรรมทรงสูง ๒ ชั้น ในผังรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ชั้นล่างก่ออิฐ ประตูกำแพง เพียง ๑ ปล่อง ชั้นบนเครื่องไม้ ใช้เป็นที่เก็บรักษาคัมภีร์ใบลาน และเอกสารอื่น ๆ หลังคาทรงโรง มองเห็นคอสองชัดเจน ชั้นล่างก่ออิฐทึบ ทำซุ้มประตูหลอกข้างละปล่องซ้ายขวาของประตูทางเข้า อาคารส่วนล่างแต่งฐานเป็นบัวคว่ำและส่วนบนแต่งเป็นบัวหงาย แต่ละด้านแบ่งเป็น ๓ ห้อง ห้องกลางด้านทิศตะวันออกเป็นประตูทางเข้า ด้านอื่นเป็นหน้าต่าง โครงสร้างเสาปูนด้านละ ๔ ต้น ระหว่างเสาก่ออิฐทึบถึงพื้นด้านบนชั้นบนสร้างด้วยไม้ ผนังตีไม้ตามขวางเป็นห้องทึบ หน้าต่างอยู่ตอนกลางของผนังในทุกด้าน แต่งเป็นซุ้มปลายแหลม ผนัง หัวเสา บานประตู ผนังด้านนอกแกะสลักด้วยไม้ลวดลายประจายามประดับกระจก ช่องในประดับกระจกล้อมรอบผืนผนังด้านนอกทุกด้าน เว้นมุมเสา และส่วนผนังด้านบนที่ติดข้อและแป แกะลวดลายประจายามเช่นกันแต่ติดขวางยาวจรดมุมเสาสี่ด้าน หลังคาทรงโรง ปีกนกไม้คลุมลงมาต่ำ เครื่องหลังคาเป็นซ้อฟ้าแบบพื้นเมือง ใบระกามีลักษณะเป็นนาคมีปีกและยอดถูกแบ่งเป็นสองแฉก หน้าบันเป็นงานไม้แกะสลัก

รูปที่ ๓ วัดหัวข่วง ต.ในเวียง อ.เมืองน่าน จ.น่าน, พระครูสุธีปัญญากร, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๕.

ภาพที่ ๕ ลายเส้นด้านหน้าหอธรรมวัดหัวข่วง ภาพที่ ๖ ลายเส้นด้านข้างทางทิศใต้หอธรรมวัดหัวข่วง
(โดยพระใบฎีกานันทวัช จรณธมโม วัดเชียงของ อ.น่าน้อย จ.น่าน)

คุณค่าหอธรรมน่าน

คุณค่าทั่วไปของหอธรรมน่าน มี ๖ ด้าน คือ

๑) คุณค่าด้านประวัติศาสตร์	๒) คุณค่าด้านคติความเชื่อในพระพุทธศาสนา
๓) คุณค่าด้านขนบธรรมเนียมประเพณี	๔) คุณค่าด้านศิลปะสถาปัตยกรรม
๕) คุณค่าด้านสุนทรียะ	๖) คุณค่าด้านงานช่างฝีมือท้องถิ่น

สภาพปัญหาของหอธรรมน่าน

โดยทั่วไปสาเหตุความเสื่อมสภาพของหอธรรม มี ๔ ประการ คือ ประการแรก สาเหตุจากคน เนื่องจากความไม่เข้าใจในหน้าที่การใช้อยู่ของหอธรรมในอดีตของผู้คนในปัจจุบัน ประการถัดมาคือสาเหตุจากสัตว์ เนื่องจากถูกปล่อยทิ้งร้างไว้จึงทำให้สัตว์จำพวกนก หนู ปลวกเข้าไปกัดกินทำลาย ประการที่สาม สาเหตุจากกาลเวลา เนื่องจากการผุพังเสื่อมสลายของวัสดุที่ใช้ในการสร้างหอธรรมตามธรรมชาติ ประการสุดท้ายคือสาเหตุจากภูมิอากาศ เนื่องจากอุณหภูมิและความชื้นสูง ทำให้เนื้อไม้และผิวปูนเกิดมีรอยแตก และผุกร่อน และปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น แผ่นดินไหว ไฟป่า

นอกจากนี้ ผลกระทบที่มีผลต่อหอธรรมน่าน มี ๓ ประการ คือ ประการแรก ผลกระทบที่เกิดจากการกระทำของสิ่งมีชีวิต เช่น นกพิราบ ค้างคาว มดและปลวก ประการที่สอง ผลกระทบที่เกิดจากการสร้างด้วยวัสดุต่างชนิดกันคือสร้างด้วยไม้และปูน เมื่อผนังไม้ถูกความชื้นและน้ำฝนชะล้าง ทำให้เกิดการยิดและการหดตัวของไม้ ทำให้เนื้อไม้เกิดรอยแตก และประการสุดท้ายผลกระทบที่เกิดจากสภาพภูมิอากาศ

และปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น แสงแดดทำให้เนื้อไม้เกิดการยืดการหดตัวแล้วไม้ส่วนที่ถูกฝนสาดยังมีการเปื่อยยุ่ย

จากการสำรวจพบลักษณะการเสื่อมสภาพหอธรรมน่าน ในวัดตัวอย่างทั้งสามวัด มีดังนี้ คือ

๑) โครงสร้างหลังคา พบว่า โครงสร้างหลังคาบางจุดมีรอยแยกเล็ก ๆ ซึ่งไม่มีผลต่อความมั่นคงของการรับน้ำหนักแต่ส่วนที่เป็นไม้ขนาดบางได้แก่ กลอนลาด กันฝ้า ฝ้าเพดานชายคา และแป้นน้ำย้อย เริ่มมีการผุกร่อนเป็นบางแห่งเสียหายราว ๒๕% โดยเฉพาะแป้นน้ำย้อยของหลังคามีการเจริญเติบโตของวัชพืช ตะไคร่น้ำ และเชื้อรามาก

๒) ปูนปั้นบนหลังคา พบว่าหลังคามีรอยแตก มีคราบสกปรกของเชื้อรา มีตะไคร่น้ำเกาะอยู่ รวมทั้งคลิบลหลังคาที่ประดับบนสันหลังคามีรอยแตกหัก ล่อง และหลุดหายไป

๓) กระเบื้องหลังคา พบว่า กระเบื้องหลังคาบางแห่งมีรอยแตกหักทำให้ฝนไหลเข้าตัวอาคารได้

๔) นาคทนต์ พบว่า นาคทนต์ของหอธรรมทั้ง ๓ วัดอยู่ในสภาพของไม้ที่แกะสลักเป็นลายนาคที่ยังปกติ แข็งแรง เพียงแต่มีความสกปรกของฝุ่นเกาะติดอยู่บนเนื้อผิวเพียงเท่านั้น

๕) หน้ามุข พบว่า มี ๒ วัดคือหอธรรมวัดนาปังและวัดหัวขวง โดยหน้ามุขหอธรรมวัดนาปังเป็นไม้มีภาพวาดเทพพนม พื้นที่เสื่อมสภาพพบได้จากไม่มีการมีรอยแตก มีคราบสกปรกของมูลสัตว์เกาะติดโดยทั่วไป หน้ามุขหอธรรมวัดหัวขวง เป็นไม้แกะสลักเป็นเทวดานั่งพนมมือ ลายเครือเถาเทศกรอบเป็นลายพุ่มข้าวบิณฑ์ดอกลอย ลงรักปิดทอง ประดับด้วยกระจก พื้นที่เสื่อมสภาพพบได้จากไม่มีการมีรอยแตก มีคราบสกปรกของมูลสัตว์เกาะติดโดยทั่วไป มีจุดลงรักปิดทองหลุดร่อน กระจกที่ประดับแตกหักชำรุดและหล่นหลายจุด

๖) ผนัง พบว่า ผนังปูน หอธรรมวัดนาเตา ตัวผนังอาคารเป็นปูน มีรอยแตกร้าว มีคราบสกปรกที่เกิดจากธรรมชาติ สัตว์ และอายุความยาวนานในการสร้าง ซึ่งรอยแตกร้าวของผิวปูนฉาบไม่มีผลกระทบต่องานโครงสร้างแต่อย่างใด ผนังไม้ หอธรรมวัดนาปังและวัดหัวขวง ฝาไม้มีรอยกัดกร่อนและแตกแยกชำรุดหลายจุด ฝาผนังทั่วไปมีฝุ่นละออง หยากไย และมูลสัตว์ ผนังไม้ที่ประดับกระจกหอธรรมวัดหัวขวงมีการหลุดแตกร้าว

๗) ประตู พบว่า ประตูหอธรรมวัดนาเตา มีลักษณะเป็นประตูไม้แกะสลักเป็นลายประแจจีนประดับด้วยกระจก จากระยะเวลาที่ผ่านมาการใช้งานอย่างยาวนาน ทำให้กระจกที่ประดับบนรอยแกะสลักมีการหลุดแตกและมีรอยร้าวเป็นจำนวนมาก บานประตูที่มีการสลักเป็นลายประแจจีนมีการแตกหักของไม้บ้างบางแห่ง ประตูหอธรรมวัดนาปัง มีลักษณะเป็นประตูไม้เป็นรูปวาด ทวารบาล ปรากฏที่ประตูหอธรรมทั้ง ๒ บานยังมีสภาพที่แข็งแรงและใช้งานได้เป็นปกติแต่มีฝุ่นละออง หยากไย และมูลสัตว์ ประตูหอธรรมวัดหัวขวง มีลักษณะเป็นประตูไม้แกะสลักเป็นแกะสลักเป็นรูปเทวดายืนบนช้างเอราวัณ และเทวดายืนบนดอกบัว เนื้อไม้เป็นกนกเปลวลงรักปิดทอง การหลุดร่อนของลวดลายที่แกะสลักพบน้อยมาก แต่พบจุดลงรักปิดทองหลุดร่อน

แนวทางการอนุรักษ์หอธรรม จังหวัดน่าน

๑) สร้างความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์โบราณสถานในพื้นที่วัดเก่าพระภิกษุและผู้ดูแลวัด การถวายนความรู้ความเข้าใจแก่พระภิกษุ สามเณร และให้ความรู้แก่บุคลากรที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับศาสนสถาน อาทิ กฎหมาย มรดก วัฒนธรรมของชาติ รวมทั้งการจัดการการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม ทั้งยังต้องมีระบบการจัดการรายได้ มีการตรวจบัญชีทรัพย์สิน และส่งรายงานต่อสำนักงานพุทธศาสนาแห่งชาติ

๒) การให้ความรู้ความเข้าใจทางด้านศิลปกรรมและแนวคิดในการบูรณะปฏิสังขรณ์พระภิกษุและเจ้าหน้าที่กรมศิลปากร พระภิกษุและเจ้าหน้าที่กรมศิลปากร ควรจะต้องเรียนรู้ทำความเข้าใจ การพิจารณาแบบ การออกแบบต้องปรึกษาหรือขออนุญาตจากกรมศิลปากร กรมศิลปากรจะมีคณะกรรมการและที่ปรึกษาทางวิชาการในการอนุรักษ์ร่วมกันพิจารณา

๓) การให้ความรู้ความเข้าใจทางด้านศิลปกรรมและแนวคิดในการฟื้นฟูกับพระภิกษุและเจ้าหน้าที่กรมศิลปากร การฟื้นฟูวัดให้กลับมาเป็นศาสนสถาน สถานที่อันควรแก่การเจริญศรัทธาแหล่งแสวงหาความสงบ ร่มเย็น ในส่วนของการท่องเที่ยวเป็นผลพลอยได้แต่จุดขาย คือ การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ต้องเน้นเรื่องความศรัทธาและงานศิลปกรรมเป็นหลัก ดังนี้ ๓.๑ ควรอนุรักษ์และฟื้นฟูแนวคิดและรูปแบบศิลปกรรมดั้งเดิม ตามคติและแนวความคิดในการออกแบบ เพราะในการออกแบบของผู้สร้างของช่วงสมัยโบราณย่อมมีแนวคิดและงานช่างปรากฏอยู่เสมอ ๓.๒ ควรมีการรักษาความสะอาดถือเป็นสิ่งสำคัญ

๔) การทำบทบาทหน้าที่ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ด้านการดูแลรักษาทำนุบำรุงพุทธสถาน ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการดูแลโบราณสถานภายในวัด

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ควรมีการจัดทำแผนปฏิบัติการในการสนับสนุนดำเนินการอนุรักษ์หอธรรมในจังหวัดน่าน

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้ หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องควรนำผลงานวิจัยไปส่งเสริมสนับสนุนการอนุรักษ์หอธรรมน่านมองให้เห็นถึงคุณค่า ประติมากรรม สถาปัตยกรรม และงานสลักงานประดับตกแต่งแต้มของช่างฝีมือแบบพื้นเมืองน่านต่อไป

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป หน่วยงานภาครัฐและองค์กรพระพุทธศาสนา ส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยให้แก่คนในแวดวงวิชาการสำหรับการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการสืบค้น การรวบรวมและการอนุรักษ์ฟื้นฟูหอธรรมล้านน่าน ส่งเสริมและผลักดันให้ผู้นำชุมชนมีบทบาทในการกระตุ้นคนในชุมชนให้มีการรักและหวงแหนโบราณสถานในชุมชนให้คงอยู่สืบไป

บรรณานุกรม

- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม. **วัฒนธรรมวิถีชีวิตและภูมิปัญญา**. กรุงเทพมหานคร: สำนัก
นายกรัฐมนตรี, ๒๕๕๘.
- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม. **วัฒนธรรมวิถีชีวิตและภูมิปัญญา**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท
รุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗) จำกัด, ๒๕๕๙.
- พระใบฎีกาปิยะ จิระมโม. **เอกสารประวัติวัดนาเตา**. (ม.ป.ท.: ม.ป.พ., ๒๕๕๙), (เอกสารอัดสำเนา).
- ภาณุรังษี เตือนไธสง และ วาณี อรรถนสาธิต. “นครน่านเมืองเก่าที่มีชีวิต : อัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์และ
วัฒนธรรม”. **วารสารวิชาการและวิจัยสังคมศาสตร์**. ปีที่ ๑๐ ฉบับพิเศษ (กรกฎาคม ๒๕๕๘):
๑๒๓.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- มารุต อมรนนท์. “การศึกษาจิตรกรรมฝาผนังในจังหวัดชลบุรี”. **รายงานการวิจัย**. มุลินธิ เจมส์ เอช
ดับเบิลยู ทอมป์สัน, ๒๕๓๐-๒๕๓๑.
- ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี และคณะ. “ไม่เห็นคุณค่าก็กลายเป็นถังขยะ : บทวิเคราะห์คุณค่าหอไตรล้านนา”.
วารสารดำรงวิชาการ. ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๘). ๑๑-๔๒.
- สันติ เล็กสุขุม. **ลวดลายปูนปั้นแบบอยุธยาตอนปลาย (พ.ศ. ๒๑๗๒-๒๓๑๐)**. กรุงเทพมหานคร: มุลินธิ
เจมส์ทอมป์สัน, ๒๕๓๒.
- กองแก้ว วีระประจักษ์. “สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่มที่ ๓๐ เรื่องที่ ๒”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:
<https://www.saranukromthai.or.th/sub/book/book.php?book=๓๐&chap=๕&page=๓๐๕-infodetail๑๑.html> [๑๘ กรกฎาคม ๒๕๖๔].
- จักรพงษ์ คำบุญเรือง. **สถาปัตยกรรมล้านนาที่หอไตรวัดบ้านหลุก**. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.chiangmainews.co.th/page/archives/๑๑๖๐๗๘๖/> [๑๘ มกราคม ๒๕๖๔].